

НАПРЯМ 5. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-45>

ЕКОЦИД В УКРАЇНІ ЯК НОВЕ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Дмитренко Людмила Анатоліївна

судовий експерт

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Міняйло Анатолій Анатолійович

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент, судовий експерт
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Або людство покінчить з війною,
або війна покінчить з людством.

Джон Кеннеді

З 2014 року і особливо впродовж повномасштабного вторгнення, війська країни-агресора намагаються максимально завдати шкоди Україні. Це стосується не лише інфраструктури та економіки, загарбники цілеспрямовано погіршують стан довкілля та знищують українську природу. Такі дії є порушенням як українського так і міжнародного законодавства та підпадають під визначення «екоцид».

Поняття «екоцид» активно використовують з 70-х років ХХ століття, а самою руйнівною формою цього злочину вважається воєнний екоцид – коли шкода природі завдається із військовою чи політичною метою.

Згідно із статтею 441 Кримінального кодексу України, екоцид – це масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [3]. Такі дії, як атаки на нафтобази, удари по територіям установ, щомістять ядерні установки,

знищення лісів, степів, морів, а також тварин та рослин, які там живуть мають розслідуватися як екоцид. Адже навіть коли снаряди не нищать безпосередньо об'єкт атаки, вони приносять значну шкоду довкіллю, і не лише території України, але й іншим державам: масштабні пожежі у лісах викликають зміни клімату, забруднення атмосфери, поглиблення процесів опустелювання і нарешті – глобальні втрати біорізноманіття; отруєна вода викликає загибель риби та рослинності водойм; масштабні руйнації сприяють розповсюдженню членистоногих та гризунів – переносників збудників інфекцій; під час вибуху в ґрунт потрапляють шкідливі сполуки, що переходять в ґрунтові води, опиняючись в криницях, і як наслідок акумулюючись в рослинах і організмах тварин та людей – викликаючи відповідні захворювання. Світ вже знає такі випадки: в Японії внаслідок потраплення в воду отрути, у населення, яке споживало рибу з забрудненої водойми, виникло хронічне захворювання центральної нервової системи – Мінамата (назва походить від місцевості); також в Японії внаслідок забруднення води кадмієм, в населення виникла хвороба названа Ітай-ітай – враження кісткового апарату людини; доведена роль води в розповсюдженні вірусних захворювань – гепатиту А, поліомієліту, більшості кишкових інфекцій (холера, черевний тиф, паратифи, сальмонельоз, дизентерія та ін.), амєбіазу та великої групи гельмінтозів [1].

Президент України Володимир Зеленський, під час свого виступу на саміті G20, представив Українську формулу миру з десяти пунктів, одним з яких є потреба негайно захистити природу та зупинити екоцид. У відповідь, Парламентська асамблея Ради Європи зробила важливий крок до чіткого унормування злочину «екоцид», яким стало схвалення резолюції «Вплив збройних конфліктів на довкілля», що відбулося 25 січня 2023 року. В документі йдеться про необхідність кодифікувати поняття «екоцид» як у національному законодавстві, так і в міжнародному праві. Резолюція визнає необхідність внесення змін до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, щоб додати екоцид як окремий вид злочину. Держави-члени мають ужити необхідних заходів, щоб унеможливити використання забороненої зброї під час військових конфліктів, яка, серед іншого, непропорційно впливає на довкілля й робить неможливим життя людини в зоні ураження. Крім того, делегати підтримали правки щодо необхідності захисту територій, де розташовані атомні електростанції та об'єкти критичної інфраструктури. Після внесення зазначених змін, Україна зможе позиватись до Міжнародного кримінального Суду проти Російської Федерації за злочини проти довкілля – знищені екосистеми, забруднені ґрунти, спалені ліси тощо. Наразі в Римському статуті прописано лише

4 злочини: злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії; шкода довікллю належить до воєнних злочинів, однак формулювання, не має чіткої правової визначеності та складне для доведення у суді.

На даний час внесенням змін до Римського статуту займаються фундація Stop Ecoside та парламент Швеції. Ця ініціатива була започаткована 2020 року з нагоди 75-річчя відкриття Нюрнберзького трибуналу щодо воєнних злочинів Німеччини під час Другої світової війни. Серед змін до Римського статуту пропонується: зазначення в преамбулі про можливість серйозного руйнування та погіршення стану довкілля, що створює загрозу для людства та світу в цілому; доповнення ст. 5 «Злочином екоцид» та додаванням статті, що визначає його склад; формулювання чітких визначень термінів, що застосовуються («необґрунтована шкода», «серйозна шкода», «масштабна шкода», «довготривала шкода», «навколишнє середовище») [4].

Водночас, вже зараз у Європейській комісії заявили, що Росія має виплатити Україні репарації за екоцид, і закликали продовжувати фіксувати російські злочини проти довкілля. Слід зазначити, що у світі вже існує прецедент покарання агресора за шкоду довкіллю. Так в 1991 році була створена Компенсаційна комісія ООН, яка розглядала всі претензії на компенсацію за втрати та збитки, завдані Кувейту внаслідок іракського військового вторгнення й окупації [5]. Окремим напрямом у роботі Комісії став розгляд заяв щодо відшкодування збитків у 80 мільярдів доларів. В результаті своєї роботи Комісія задовольнила ці вимоги частково, виплативши понад 52 мільярди доларів компенсації за всі види збитків, із них понад 5 мільярдів – за збитки довкіллю, адже для доведення екоциду потрібно не тільки практично встановити факт діяння, а й довести, що воно призвело до реальної небезпеки настання екологічної катастрофи.

Разом з тим, впродовж останнього року, низка країн запропонувала Україні допомогу у розслідуванні та доведенні випадків екоциду з боку Росії, а також у відшкодуванні збитків за такі дії. Однак, навіть після отримання репарацій, на відновлення довкілля Україні знадобиться багато часу. Подібна ситуація склалася в так званій «червоній зоні» у Франції. Ця територія, площа якої складає близько 100 км², досі закрита після Першої світової війни – землі все ще забруднені залишками боєприпасів та токсичними речовинами зі снарядів (миш'як, свинець); там заборонено селитися та займатися сільським господарством – на полях досі знаходять нерозірвані снаряди, залишки зброї, останки людей та тварин; дозволено лише лісництво, військова діяльність та меморіальний туризм.

Війна в Україні ще триває, однак згідно звіту аналітичної команди Київської Школи Економіки, спільно з Міністерством розвитку громад і територій України, Міністерством інфраструктури України, Міністерством охорони здоров'я України у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення, військова агресія Росії призвела до цілого ряду небезпечних впливів на всі складові довкілля – атмосферне повітря, ґрунти та ландшафти, поверхневі і підземні води, рослинність та тваринний світ.

Внаслідок воєнних дій під ризиком забруднення знаходиться 188 тис. км² ґрунтів; у межах зони бойових дій опинилися 393 природно-заповідних об'єкти; зафіксовано 298 тис. га лісових та 1438 тис. га трав'яних пожеж, що разом з горінням нафти та нафтопродуктів спричинило значне забруднення атмосферного повітря (через бойові дії в атмосферне повітря потрапило 5,5 млн. т викидів забруднюючих речовин: оксид азоту, оксид вуглецю, неметанові леткі органічні сполуки, оксид сірки, пил, свинець, кадмій, ртуть, миш'як, хром, мідь, нікель, селен, цинк, діоксини, дибензофурані, бензпірен).

Шкода від викидів забруднюючих речовин в повітря становить майже 25,8 млрд доларів, з яких: 15 млрд доларів – шкода від лісових пожеж, 10 млрд доларів – шкода від трав'яних пожеж, 752 млн доларів – шкода від горіння нафти та нафтопродуктів. [2, с. 27–31].

Війна в Україні продовжується, завдаючи непоправної шкоди українському довкіллю. Все частіше з трибун міжнародних майданчиків говорять про екоцид, а війна в Україні може змінити міжнародне законодавство в сфері довкілля. Тож зараз обов'язковим для України є збір доказів екоциду по відношенню до нашої держави з документуванням всіх фактів та проведенням необхідних лабораторних досліджень, результати яких ніхто не зможе потім оскаржити, а також оцінка збитків які будуть відшкодовуватись країною-агресором. Дуже важливо на даному етапі підтримувати увагу міжнародного суспільства до проблеми екологічних наслідків війни в Україні та вживати всіх можливих зусиль для їх усунення, адже екологічні катастрофи воєнного характеру мають негативні наслідки не тільки для країни, на яку напали, а також для країн, що не беруть участі в конфлікті і навіть для самого агресора.

Література:

1. Виноград Н. О., Козак Л. П., Василюшин З. П. Біологічні загрози воєнного часу. Протиепідемічне забезпечення на територіях зі

зруйнованою інфраструктурою: методичні рекомендації для слухачів факультету післядипломної освіти. Львів : Національний медичний університет ім. Данила Галицького МОЗ України, 2022. 25 с.

2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Київська Школа Економіки, 2023. 49 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/audit-of-war-damage.pdf>(на дату звернення 04.12.2023).

3. Кримінальний кодекс України №2341-III (05.04.2001). URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua> (на дату звернення 04.12.2023).

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: офіційний переклад (17.07.1998). URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua> (на дату звернення 04.12.2023).

5. Статут Організації Об'єднаних Націй (26.06.1945): Департамент громадської інформації ООН. Київ. Україна, 2008. URL: <https://www.unic.ud.org> (на дату звернення 04.12.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-46>

ДО ПИТАННЯ ОПЛАТНОСТІ ДОГОВОРУ ДОВГОСТРОКОВОГО ТИМЧАСОВОГО КОРИСТУВАННЯ ЛІСОВОЮ ДІЛЯНКОЮ, УКЛАДЕНОГО МІЖ ПОСТІЙНИМ ТА ТИМЧАСОВИМ ЛІСОКОРИСТУВАЧАМИ

Казначесва Олена Олександрівна

адвокат, членкиня Асоціації правників України

м. Полтава, Україна

Стаття 16 Лісового кодексу України (далі – ЛКУ) передбачає, що право користування лісами здійснюється у порядку постійного та тимчасового користування лісами. Тимчасове користування лісами, у свою чергу, може бути довгостроковим (терміном від 1 до 50 років) або короткостроковим (до 1 року). Об'єктом тимчасового користування можуть бути всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності [1].

Довгострокове тимчасове користування лісами (далі – ДТКЛ) визначається у статті 18 ЛКУ як засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних,